

תוכננו ולא הונפקו – חלק ראשון

סקיצות ראשוניות והטבעות ניסיון מסדרת הפרוטה

מאת: עמית קמרט

כתבה זו מתבססת על נתונים שפורסמו ע"י מר ליאו קדמן והוצגו כאן בפינה "מאמר מן מהעבר". באופן כללי, בנק ישראל, משרד האוצר ושאר הגורמים הממלכתיים שומרים על סודיות ואינם נוהגים לפרסם נתונים על תהליכי הייצור של המעות. אולי במהלך הכנת סידרה חדשה יש מקום לחשאיות (למנוע התארגנות מוקדמת של זייפנים או לחצים לא ענייניים מהציבור), אבל אחרי שהמטבעות כבר במחזור ואפילו אחרי שסדרת המטבעות כבר הוחלפה, הפרטים עדיין לא נגישים וחבל שכך, שכן חוגי האנשים המתעניינים בנומיסמטיקה מסוגלים לתת את הדגשים וההערות הבונות לצמצום תקלות ושגיאות במהדורות עתידיות.

ובכל זאת, נתונים חלקיים על נושא פיקנטי זה ניתן לדלות בכמה דרכים:

-תערוכות ותצוגות (לרוב רק דוגמאות בודדות)

-מטבעות ניסיון שדלפו לשוק

-סיפורים של בעלי תפקידים

-סקיצות של אומנים שאיוריהם נבחרו

מקור מפתיע נוסף נוכל למצוא בפרסומים מוקדמים (שמובאים לעיתונות ממקורות רשמיים), שמטרתם להכין את השוק לקליטת סדרת מטבעות עתידית. כתבות אלה יוצאות כאשר העבודה על המעות עדיין בעיצומה ולפעמים לפני שינויים של הרגע האחרון. כך יוצא שהפער בין התוצאה הסופית לתיאור הראשוני, מצביע על הערכים ששוננו או בוטלו.

עם כל זאת, בהנחה שלכל מטבע חדש יש כמה סקיצות, סביר להניח שמבין הסקיצות שעברו את האישור הראשוני ונפסלו בהמשך, יש גם כאלה שהגיעו לשלבים מתקדמים של הטבעות ניסיון לא מוכרות.

לחילופין לפעמים סקיצות ופריטים המופיעים בשוק, יכולים להיות לא מקוריים ולהתבסס אולי על סקיצות שנפסלו על הסף או של אומנים שלא התקבלו כלל, על פנטזיות, זיופים, הנפקות פרטיות למיניהן, או אפילו סתם תרגול של לימודי גרפיקה ואומנות. לכן יש לשאוף להצליב מידע ולנטרל ככל הניתן את "הפייק ניוז".

מתוך מאמרו של ליאו קדמן בעיתון דבר (מצורף בכתבה מאמר מין העבר), ניתן ללמוד על כך שהוכנו סקיצות לסדרת מטבעות פרוטה בתש"ח. סדרה שרצו לייצר בארץ, אבל בגלל כישלון הפיילוט עם מטבע 25 מיל, הוחלט להזמין את המטבעות מאנגליה. פרסום זה מהווה תמיכה לאמיתות סקיצות של אוטה וליש עם איורי מטבעות הנושאים את התאריך תש"ח (אשר הופיעו במהלך השנים בתערוכות ומכירות פומביות).

אוטה וליש - צילום של סקיצה (או דגם גבס)

למיטב הבנתי, הוכנו שמונה נושאים למטבעות אותם ניסו להתאים ל-7-9 עריכים. המוטיבים שנבחרו מתוך נושאים של מטבעות יהודיים עתיקים היו: עוגן, נבל, כד, אשכול ענבים, עלה גפן, דקל תמר, שלוש שיבולים ומטה עם חנטי רימונים. והעריכים שהוצעו בתש"ח היו כנראה 1, 5, 10, 25, 50, 100, 250 (או רבע השקל), ומחצית השקל. ובתש"ט 1, (2), 5, 10, 25, 50, 100, 250, (500). הצעות השיוך של הנושא לעריך תואמים בדרך כלל למצב בפועל בסדרת הפרוטות, למעט התאמת נושא מטה הרימונים שיתואר בכתבה "גלגולו של רימון".

מתוך תערוכה שהוצגה בעבר במוזאון תל אביב "אוטה וליש – פני עם וארץ"

לסיכום, כל סדרת מטבעות הפרוטה מתש"ח תוכננה ולא הונפקה (הונפק רק פיילוט של 25 מיל – שגם אותו רצו לגנוז אבל רק בגלל מחסור חמור "במצלצלים" יצא בסוף לשוק). קיימת סברה שהיו גם ניסיונות של 10 מיל, המבוססת על כתבה לא רשמית בעיתון ישן, אבל אני לא מצאתי לכך שום מידע תומך ממקור נוסף. בסדרת תש"ט תוכנן מטבע 2 פרוטה עם סמל רימונים, אך בסוף העריך בוטל והמטבע לא הונפק.